

Gl. Landevej

Bindeled mellem Roskilde og København

Gennem århundreder har vejfarende passeret Store Vejleåen her, når de rejste ad landevejen mellem Roskilde og København. På den ujævne jordvej kom handelsfolk, håndværkere og lokale bønder til fods eller i knirkende kærre. Her passerede også pilgrimmen med sin vandrestav. Man kunne tilmed møde kongen eller bispem til hest og med følge.

Landevejen er fra 1100-tallet. På den tid gjorde de store sildemarkeder ved Øresund det nødvendigt med en direkte forbindelse mellem Roskilde og (Køben)Havn. Her ved Store Vejleå gik landevejen over vadestedet Appevad. "Appe" er muligvis den gamle betegnelse for åen, mens ordet Vejle er afledt af det gamle danske ord for vadested. Den nuværende vejdæmning er blevet til gennem flere hundrede års udbygning af vadestedet. Nord for vejdæmningen er der spor af ældre, stenlagte vadesteder i den engang fugtige dalbund. Åens udspring findes nogle få hundrede meter mod nord.

Frem til 1773 havde vejen et nordligere forløb på strækningen mellem Glostrup og Hedehusene. Den gamle landevej var kun en samling opkørte hjulspor, og der var utallige klager over dens tilstand. Franske vejingeniører blev tilkaldt for at planlægge en ny og mere direkte landevej. Udkommanderede soldater anlagde den nye Roskildevej i perioden 1770-73 og egnens bønder måtte køre sten og grus. På kortet fra 1768 er vist både den gamle vej (med farve) og den nye endnu kun planlagte vej.

(plads til tekst - ca 80 ord)

I sydsiden af vejdæmningen ved Appevad ses resterne af en bro af sten – en såkaldt stenkiste. Stenkisten tillod Store Vejleå at passere under vejen. Stenkistens overligger er en lang og smal granitplanke – her kan man se spor efter kilehuler, der er vidnesbyrd om 1700-tallets stenklovnings-teknik.

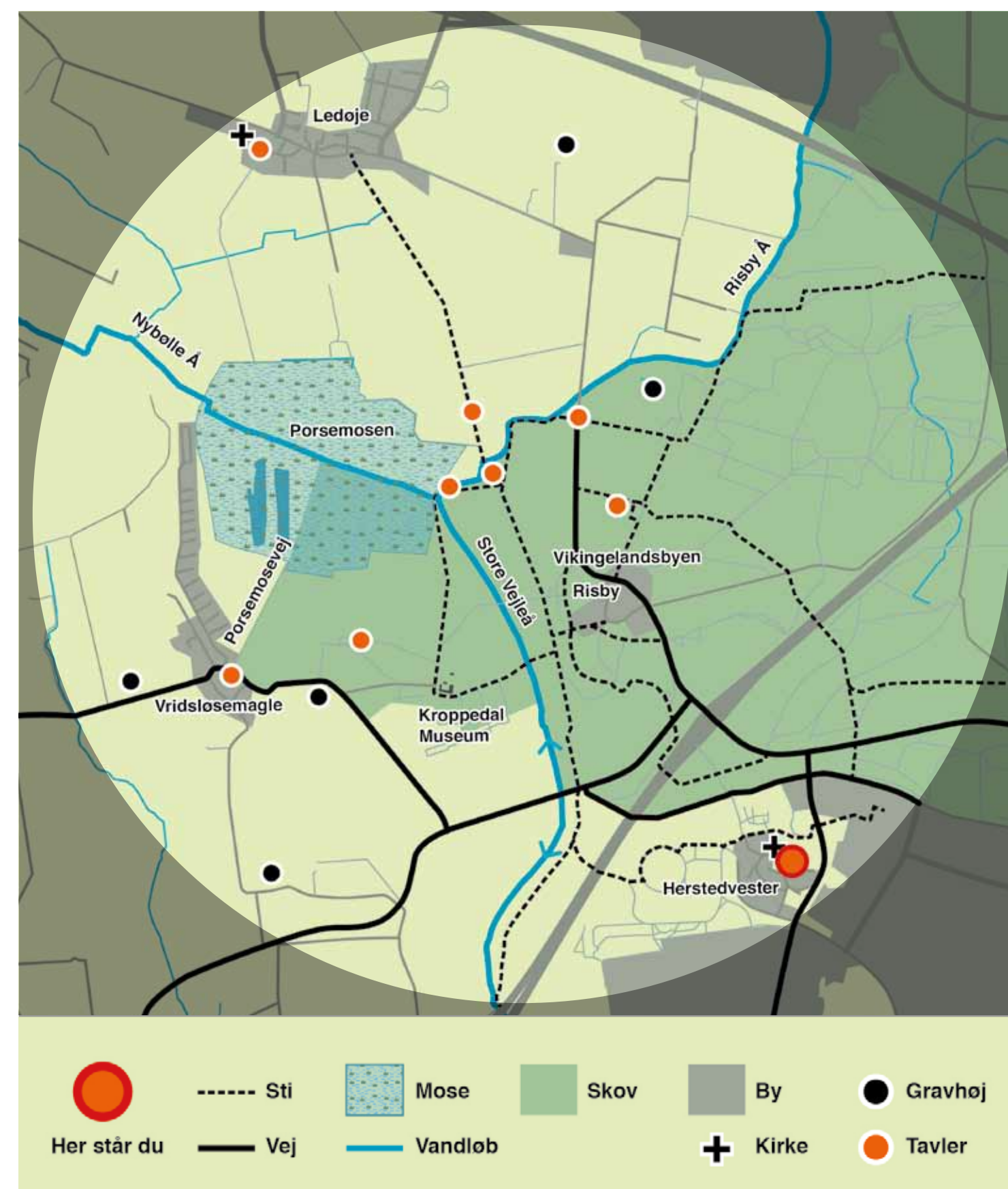
Vest for Appevad passerer vejen den gamle Roskilde Kro, hvor huset "Rolighed" nu ligger.

Herstedvester

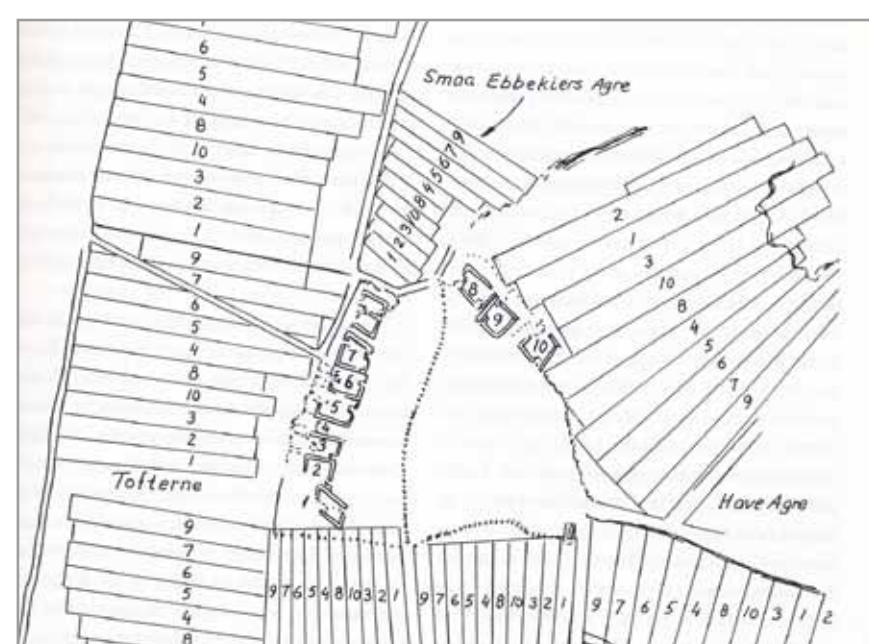
– en landsby på Heden

Heden eller Hedeboegnen er betegnelsen for området mellem København, Roskilde og Køge. Ordet "hede" betød i ældre tid land uden skov. Hedeboerne var velstående – jorden var frugtbar og der var et stort marked for landbrugsprodukter i den nærliggende hovedstad København. Egnens velstand afspejlede sig i hedeboernes stuehuse. Her var værdifulde møbler og fint linned, der var prydet med fine broderier, de berømte hedeboesyninger.

Herstedvester er en af Hedeboegnens landsbyer. Dens omgivelser ændrede sig voldsomt i 1970'erne, da gammelt landbrugsland blev til nye boligområder og idrætsanlæg. Men fortidens liv kan stadig fornemmes i den tæt tilbyggede landsby med dens krogede gader, kirken, rytterskolen, gadekæret, smedjen og forsamlingshuset. Landsbymiljøet giver et godt modspil til de nye boligområders mere funktionelle verden.

Kirken i Herstedvester er opført i 1100-tallet af tilhugne kridtsten. I modsætning til de fleste andre danske landsbykirker, er tårnet på kirken i Herstedvester jævngammelt med skibet og koret. Kun den øverste del af tårnet og de to våbenhuse er tilføjet senere. Sent i 1200-tallet er der indbygget hvælv i kirken i stedet for de oprindelige trælofter. Et rundt trappetårn inde i kirken giver adgang til loftet over hvælvene. Døren til tårnet er forsynet med huller til en kraftig bom, så man kunne flygte op på kirkeloftet i en faresituation. Ved en restaurering af kirkens indre i 1883 afdækkedes fine kalkmalerier fra midten af 1400-tallet. De farvestrålende billeder blev kalket over igen, men kendes fra en række akvareller. De viser bl.a. Kristi lidelseshistorie.

Omkring år 1700 var der i Herstedvester 13 bøndergårde og seks småhuse, der var beboet af husmænd og håndværkere. Alle husene lå samlet omkring et fælles areal, fortet, der bl.a. blev brugt til græsning af husdyr. Markerne blev drevet i fællesskab. I 1783 ophævede man markfællesskabet og flyttede gårdene ud på markerne uden for landsbyen.

Udflytningen strakte sig over lang tid. På kortet her fra 1855 ligger næsten alle gårde stadig i landsbyen. Forten er ved at blive bygget til med småhuse, af hvilke en del stadig findes.

En tur på kirkegården er som at læse i en åben historiebog. Ofte giver gravstenene oplysninger om erhverv, der var typiske for egnen, og om navne på personer eller steder, der nu er historie. Her finder man gårdejeren, husmanden, mælkeforpagteren, handeldsgartneren, fængselsbetjenten eller stadsingeniøren. Tilsammen illustrerer de overgangen fra landkommune til det moderne Albertslund.

Helvetica kursiv 14 pkt

40,667
kvadrat
y: 450

Landskabet

– formet af tid og mennesker

Landskabet omkring Ledøje, Risby, Herstedvester og Vridsløsemagle er bølget og varieret. Vandløbene Store Vejleå og Risby Å løber gennem området og udmunder i det store, lavtliggende område, Porsemosen.

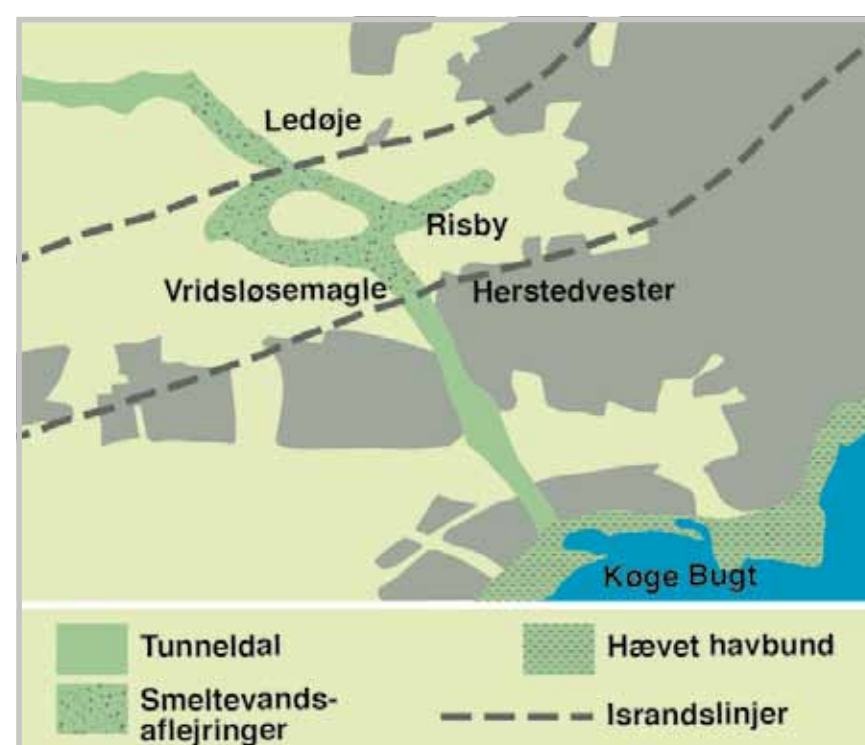
Isens sidste fremstød på egnen skete, da ismasser gled ind over området fra Køge Bugt for mindst 16.000 år siden. Isen førte sten, grus, sand og ler med sig. Når kulden kortvarigt vendte tilbage i perioder og iskapen lå stille, afsatte smeltevandet lag af ler og sand foran isranden. Sådanne linjer kan ses i terrænet ved Ledøje og Risby. Store Vejleådalen er en tunneldal, som blev dannet da smeltevandet under eller i en sprække i isen strømmede mod nordvest. Tunneldalen kan følges helt fra Køge Bugt.

Det er således ismasser og smeltevand, der har formet landskabet for 10-20.000 år siden. Da isen smeltede, blev de lavestliggende områder til søer. Porsemosen var en del af et større søsystem. Med isens forsvinden indvandrede planter, dyr og mennesker.

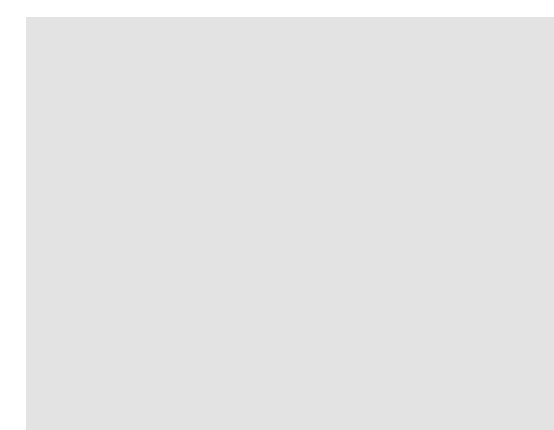
Der har boet mennesker i området i årtusinder. Landskabets ressourcer bestemte, hvor i terrænet man bosatte sig. Først ernærede man sig som jægere og fiskere ved søerne. Senere slog befolkningen sig ned som bønder på de højereliggende arealer og byggede gravhøje og stendysser. Mennesket begyndte at sætte sit præg på landskabet.

Kigger man ud over landskabet, kan man endnu se sporene efter landskabets opståen og vores forfædres liv og gøren. I dag forsøger man at bevare landskabet og de gamle landsbyer samt områdets plante- og dyreliv.

Langs bredden af den sø, der lå, hvor Porsemosen nu er, havde jægerstenalderens folk deres bopladser. De drev fiskeri og gik på jagt i urskoven. Siden er søen blevet til mose og i mosen har man fundet redskaber, blandt andet denne økse af hjortetak.

I **bondestenalderen** for 6000 år siden begyndte bønderne at rydde skoven. Bopladser med marker og græsningsarealer til husdyrene blev anlagt på skråningerne mod vådområderne. Til at fælde træerne brugte man økser af flint. Disse flintøkser er fundet i området.

Bronzealderens storbønder satte synlige spor i landskabet. Deres gravhøje har i stort antal kronet områdets bakkedrag og der er endnu nogle tilbage - Stanghøj, Tinghøj, Bavnehøj og Snubbekors Høj. På højdedraget ved Kroppedal har der ligget syv gravhøje, men i dag er der kun én tilbage - kaldet Ole Rømers Høj. I en af de sløjfede gravhøje har man fundet dette bronzesværd fra ældre bronzealder.

Jernalderens landsbyer lå på højdedrag med god agerjord og adgang til græsningsarealer. Der er mange fund af bopladser fra jernalderen i området, ligesom man har fundet grave og offerfund. Omkring år 1000 blev bebyggelserne lagt fast på de steder i landskabet, hvor de nu kendte landsbyer findes. Spande af takstræ findes i sjældne tilfælde i jernalderens jordfæste-grave.

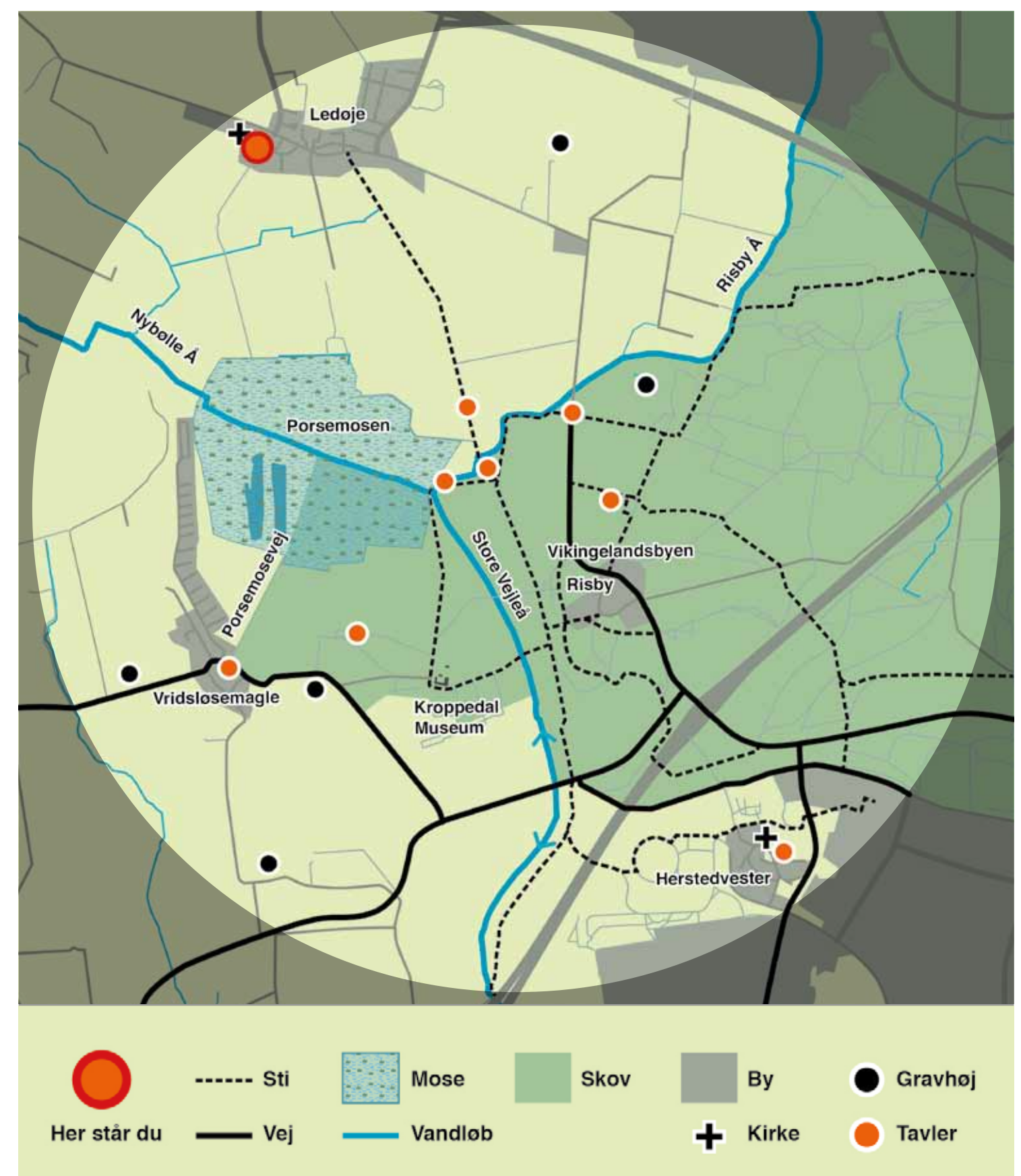
Ledøje

– historisk landsby med en særlig kirke

Ledøje er en af egnens velbevarede landsbyer. Mange af byens gårde ligger endnu rundt om landsbyens forte, som var landsbyens fællesareal. Byen var ejet af adelen det meste af middelalderen. Ridder Oluf Tagesen købte i 1282 hele Ledøje by. Hans tipoldebarn skænkede 100 år senere et antal gårde til Roskilde Domkirke. Gennem de næste 200 år hørte byens 22 gårde under kirken og adelige stormænd.

Herefter blev byen Kronens ejendom indtil 1670. Efter svenskekrigene blev store dele af krongodset udlagt til underhold for et nyoprettet nationalt rytteri. Ledøje by kom nu til at høre under ryttergodset. I 1767 fik Ledøjes bønder selveje, da kongen opløste det 'Københavnske Rytterdistrikt'.

(75-80 ord)

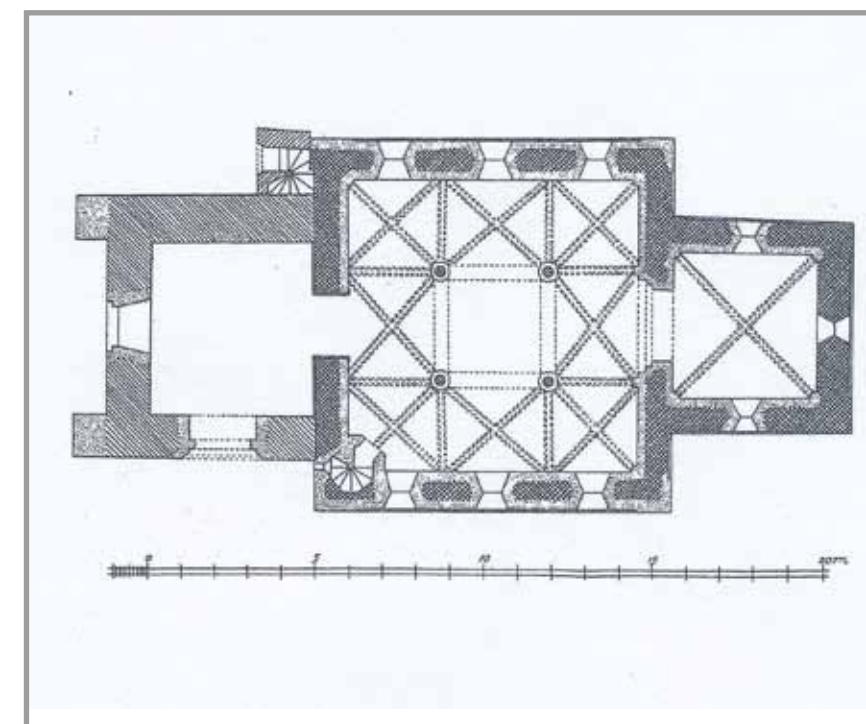

Ledøje kirke er bygget omkring 1225 og er enestående i Danmark. Den blev bygget som gårdkirke for en stormandsgård, der har ligget tæt vest for kirken. Selve kirkebygningen består af romansk kor og skib af teglsten. Kirken er opført i to indbyrdes forbundne etager, en over og en underkirke. Den øverste kirke har været forbeholdt herskabet, mens den nederste kirke har været for de almindelige borgere i sognet. I slutningen af 1800-tallet blev de to kirkerum forbundne. I midten af kirkeskibet bærer fire søjler kirkens hvælvinger og rummet mellem søjlerne åbner sig op til overkirken.

Kirken har arkitektonisk forbillede i middelalderens tyske kejserrige, hvorfra flere dobbeltkirker kendes fra tiden før og omkring år 1200. Kirkens nuværende udseende skyldes den store istandsættelse, som blev foretaget for 100 år siden. Det sengotiske tårn er tilføjet omkring år 1500.

Under den nuværende Brydegård er der rester af en stormandsgård fra middelalderen. Den oprindelige gård var forbundet med kirken med en mellembygning, hvor tårnet nu er. I 1430'erne blev gården ombygget og blev til en almindelig bondegård. Her boede den lokale 'bryde', som var en forvalter af jordegodset

Helvetica kursiv 14 pkt

40,667
kvadrat
y: 450

Porsemosen

– brændsel og natur

Porsemosen er en gammel tørvemose, som ligger i den fugtige lavning mellem landsbyerne Vridsløsemagle og Ledøje. I oldtiden lå her en sø. Gennem årtusinder er søen groet til, så det i dag er en mose. Tørv dannes i moser og består af døde plantedele, der kun er delvis nedbrudt, fordi der ikke er noget ilt.

I slutningen af 1700-tallet var Porsemosen et stort, fladt og åbent engdrag, som blev afvandet af Nybølle Å. Moserne blev brugt til græsning, høslæt og tørveskær af folkene fra de nærliggende landsbyer. Porsemosen blev opdelt i lange, smalle lodder, som tilhørte gårdene i Vridsløsemagle og Ledøje.

Man har brugt tørv som brændsel i flere tusinde år. Tørven fra Porsemosen havde stor økonomisk betydning for landsbyerne. Brugen af tørv som brændsel ophørte efter 2. Verdenskrig, da man gik over til at bruge kul og olie, der har en bedre brændsværdi end tørv.

Tørveskæret i Porsemosen foregik ved hånd- og hestekraft. Tørven blev gravet op som klumper og tørvemudder og æltet ved trædning af heste og mennesker. Efter æltning blev tørven fyldt i forme og tørret. Når tørven er tørret, kan den brænde.

Nattergal

Gøg

Pungmejsse

Da man holdt op med at grave tørv, groede Porsemosen til med tagrør, pil og birk. Det er stadig muligt at genfinde de gamle tørvgrave, der har skabt vigtige levesteder for planter og dyr. Porsemosen blev fredet i 1968. Store dele er i dag i privat eje uden offentlig adgang.

Hvas Avneknippe

Kødfarvet Gøgeurt

Mosens voldsomme tilgroning de sidste mange årtier er en særlig trussel mod de fugle, som holder til på enge og i søer. Men i krat og rørskov lever fugle som nattergal, pungmejsse, gøg og rørsanger.

I Porsemosens særlige jordbund groer mere end 300 forskellige plantearter. Blandt de sjældne planter er Hvas Avneknippe og Rank Frøstjerne. Mere almindelige plantearter er Kødfarvet Gøgeurt (fredet), Kløvrone og Alm. Blærerod.

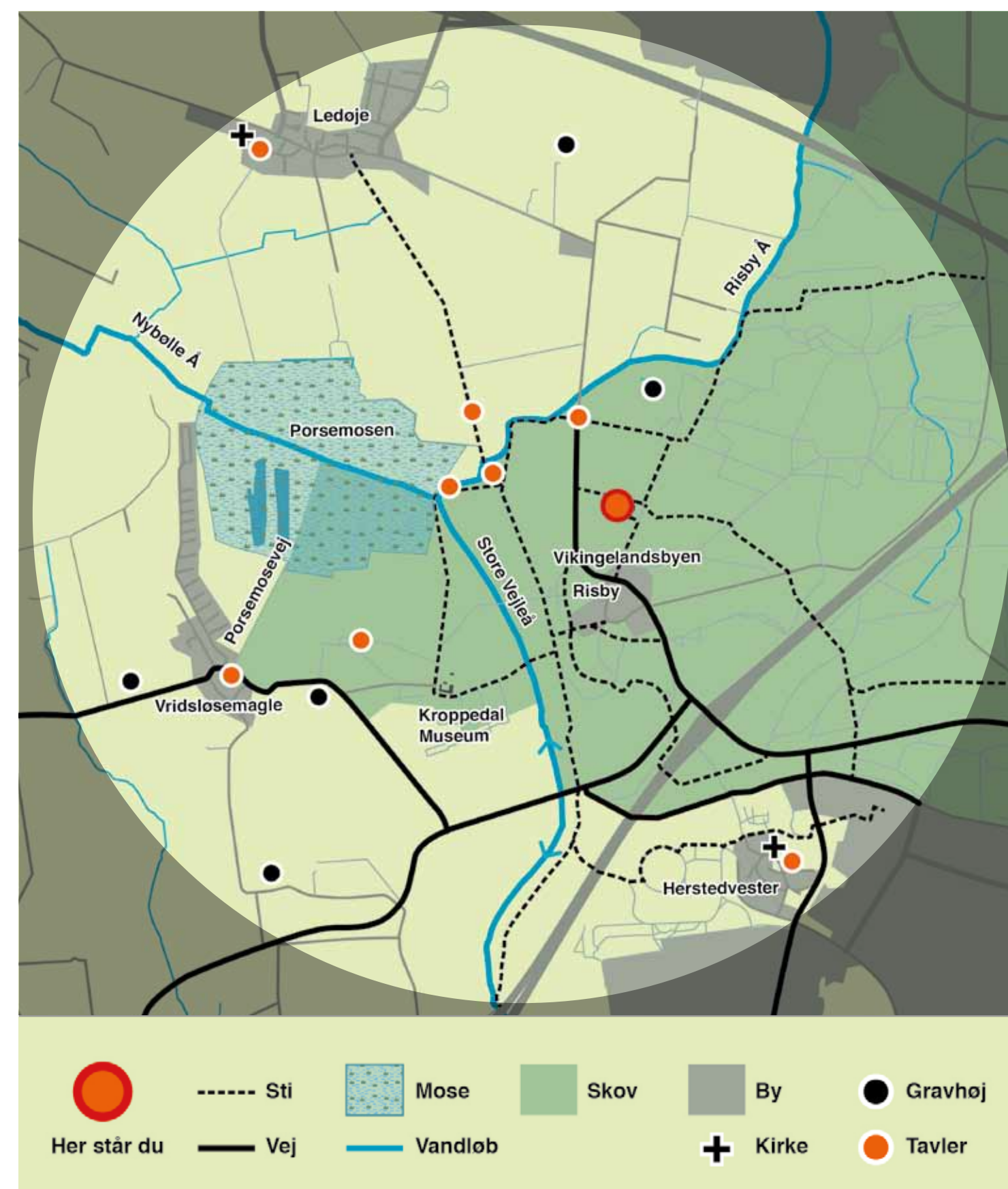
Stævningsskov

– gammel skovdrift med succes

Foran dig ser du et område med stævningsskov. Siden oldtiden har bønderne stævnet et skovstykke for at få dannet de lange lige stammer, som man havde brug for til redskaber, husbyggeri, brændsel og til gærder, der holdt husdyrene ude fra markerne og haver.

I en stævningsskov udnytter man løvtræers evne til at skyde igen fra stubben eller roden, når træet er skåret ned. Der dannes mange lige skud fra hver stub, og skoven kommer derfor til at bestå af flerstammede træer. Udviklingen for et stævnet træ. Først fældes træet og fra roden skyder nye grene op.

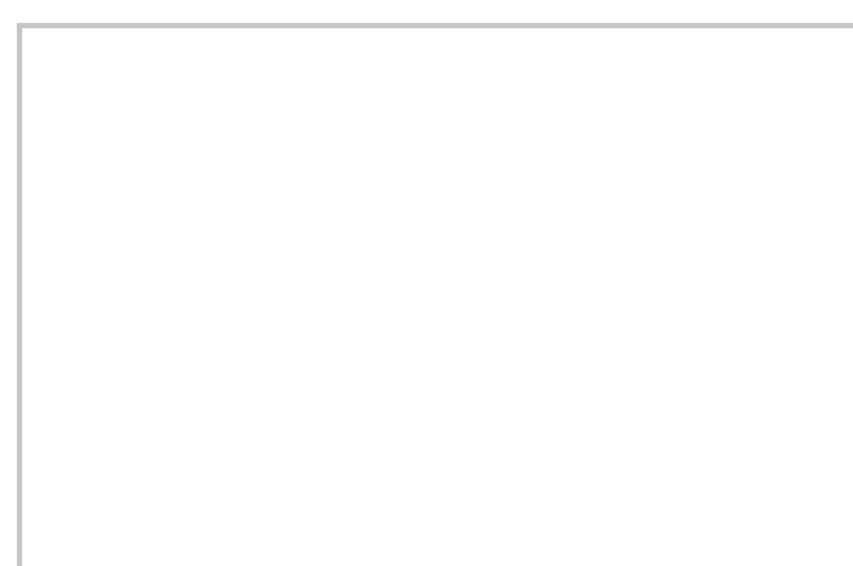
Dette stykke stævningsskov er etableret, for at man kan følge træernes opvækst og dermed få indtryk af, hvor meget arbejde, der måtte investeres i denne driftsform, og hvor stort udbytte skoven gav. Stævningsskoven er på ½ hektar. Den består mest af eg, der blev fældet i vinteren 1994-95. Fra stubbene er der skudt mange nye skud op, som rådyrene har spist en del af. Her mere end 20 år efter består skoven af lige, slanke stammer, 15-20 cm i diameter.

I jernalderen og i vikingetiden stævnede man større skovstykker til øget produktion af trækul til bronzestøbning og jernudvinning. Det nystævnede område blev indhegnet for at beskytte opvæksten mod græssende husdyr.

Efter fire til syv år kan de smidige grene bruges til flettede gærder. De nye skud fra stævningsskoven blev brugt til de flettede hegn, der skulle holde husdyrene ude fra de dyrkede marker.

Venter man 20 år, er stammerne blevet 10-15 cm i diameter og kan bruges til hegnsplæ, tagrafter, vægstolper (til stalden), vognaksler (foto af vognen), brændsel og til trækulfremstilling i miler.

Trækul blev fremstillet i miler. Det meget ensartede træmateriale fra stævningsskoven var velegnet til formålet. Træet blev stablet i en tueform og dækket med et lufttæt lag græstørv eller en blanding af kulstøv, jord og aske. Træet blev antændt gennem en kanal forneden. Under svidningen måtte der jævnligt kastes jord på milen for at forhindre gennembrænding og milen måtte overvåges dag og nat. Kullet brugtes til udvinding af jern fra mosealm, til smedning og til støbning af metaller, da man med det kan opnå meget høje temperaturer.

I slutningen af 1700-tallet faldt forbruget af trækul. Kun under krige og forsyningskriser blev milebrændingen genoptaget, som her i Gribskov i 1930'erne.

Det er Vikingelandsbyen i Albertslund, der holder stævningsskoven ved lige og udnytter træerne til rekonstruktion.

Tinghøj

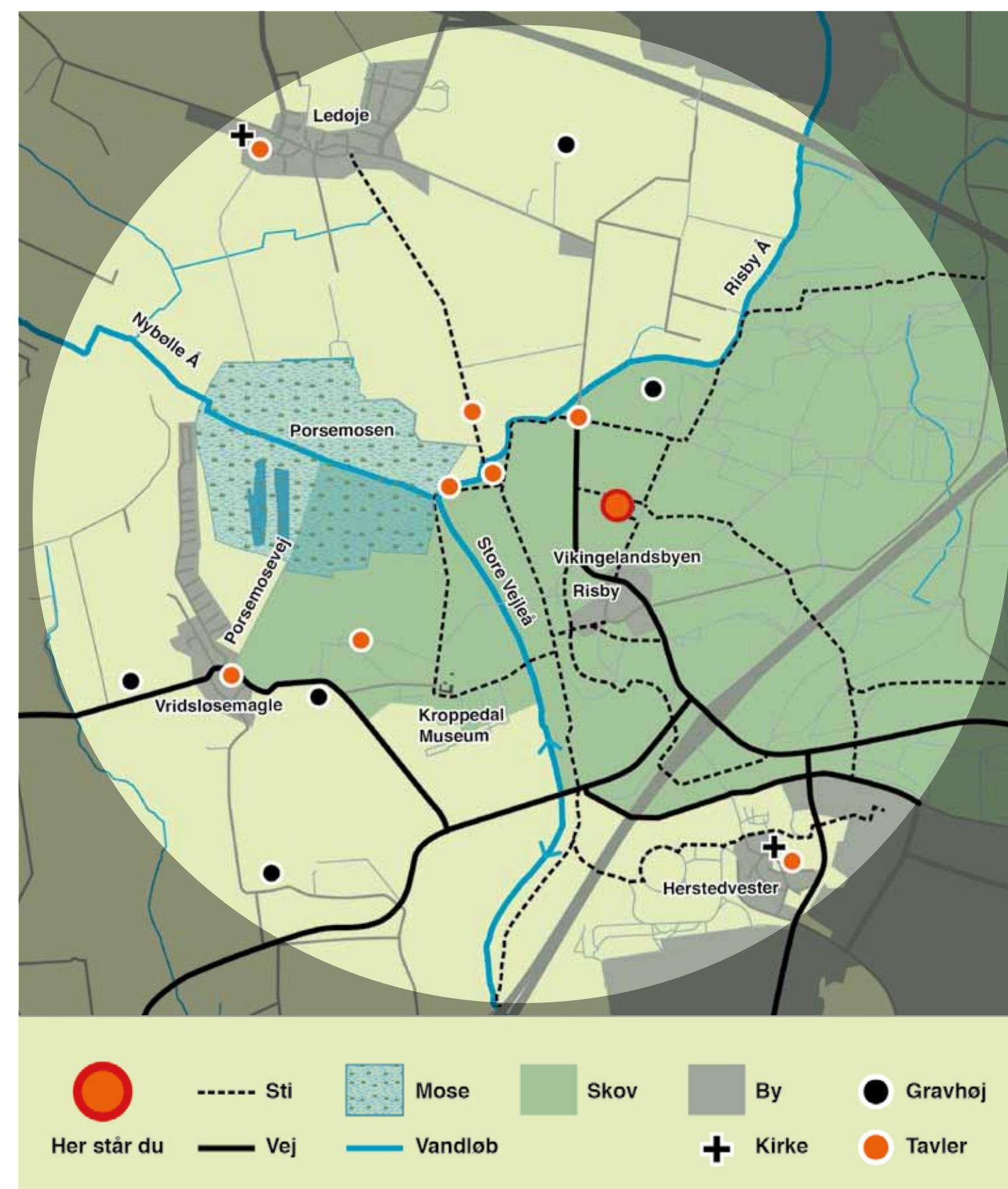
– gammelt fortidsminde i ny skov

Tinghøj er en gravhøj fra bronzealderen. Bronzealderens gravhøje blev bygget i løbet af nogle få århundreder mellem 1500 og 1000 f. Kr. De blev rejst over storbønder for at markere slægtens position. Kun få gravhøje er bevaret til i dag. Nogle af dem kan ses i Vestskovens område (se markeringer på kortet).

Bronzealderens højbyggeri krævede mange menneskers arbejde. Den døde blev lagt til hvile med sine gravgaver i en kiste af træplanker, af sten eller i en udhulet egestamme. Over kisten rejstes en høj af græstørv. Tørvene blev lagt oven på hinanden, og omkring højens fod blev der bygget en krans af store sten.

Gravhøjenes sten er ofte væk i dag. De blev genbrugt som byggematerialer, da man i slutningen af 1700-tallet skulle anlægge nye veje og broer. Stenene fra Tinghøj blev nok anvendt til Risbybroen.

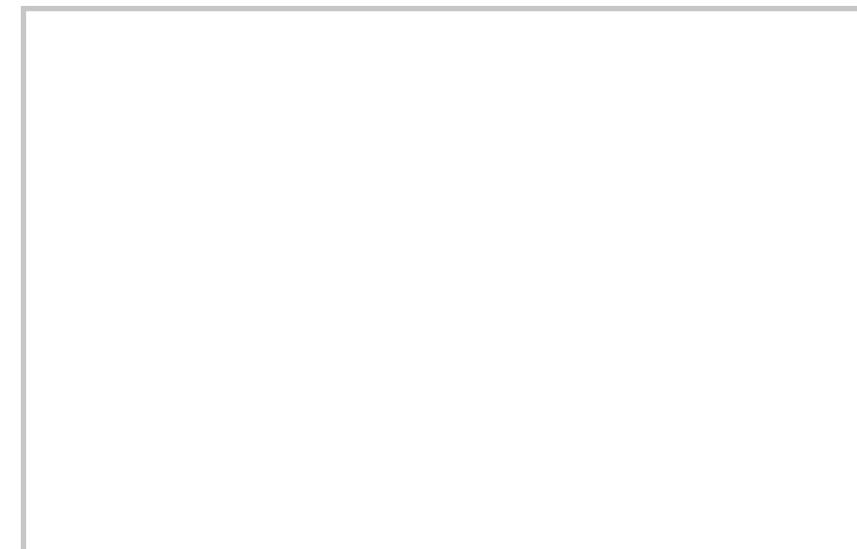
De underjordiske har bevogtet fortidsminderne i århundreder. I gamle dage troede bønderne, at trolde, elverpiger og nisser boede i højene. Forsøgte man at grave i fortidsminderne, blev man skræmt væk eller ligefrem påført ulykker. På den måde blev højene beskyttet. Først i 1937 fik de underjordiske hjælp, da der kom en fredningslov, som generelt beskytter fortidsminderne.

Tinghøj har sit navn, fordi den lå ved Tingvejen, der fra Ledøje førte til Smørum Herredsting. Det blev i 1500-tallet afholdt i Ejby Lund ved Glostrup. I 1600-tallet lå tinghuset ved Herstedøster. I 1683 blev det flyttet til Ballerup.

Tinghøj var oprindeligt en del større, men i 1800-årene begyndte ejeren af jorden at grave den ud. Han standsede dog brat, da hans kone blev syg. Manden frygtede, at hun var forgjort af de underjordiske, fordi han gravede i deres høj, "å så ska høv få lou å være høv", sagde han.

Billedet viser et herredsting fra 1600-tallet. Ved bordet sidder herredsfogeden med skriveren ved sin side. På bænken sidder efter gammel retspraksis 12 tingsvidner.

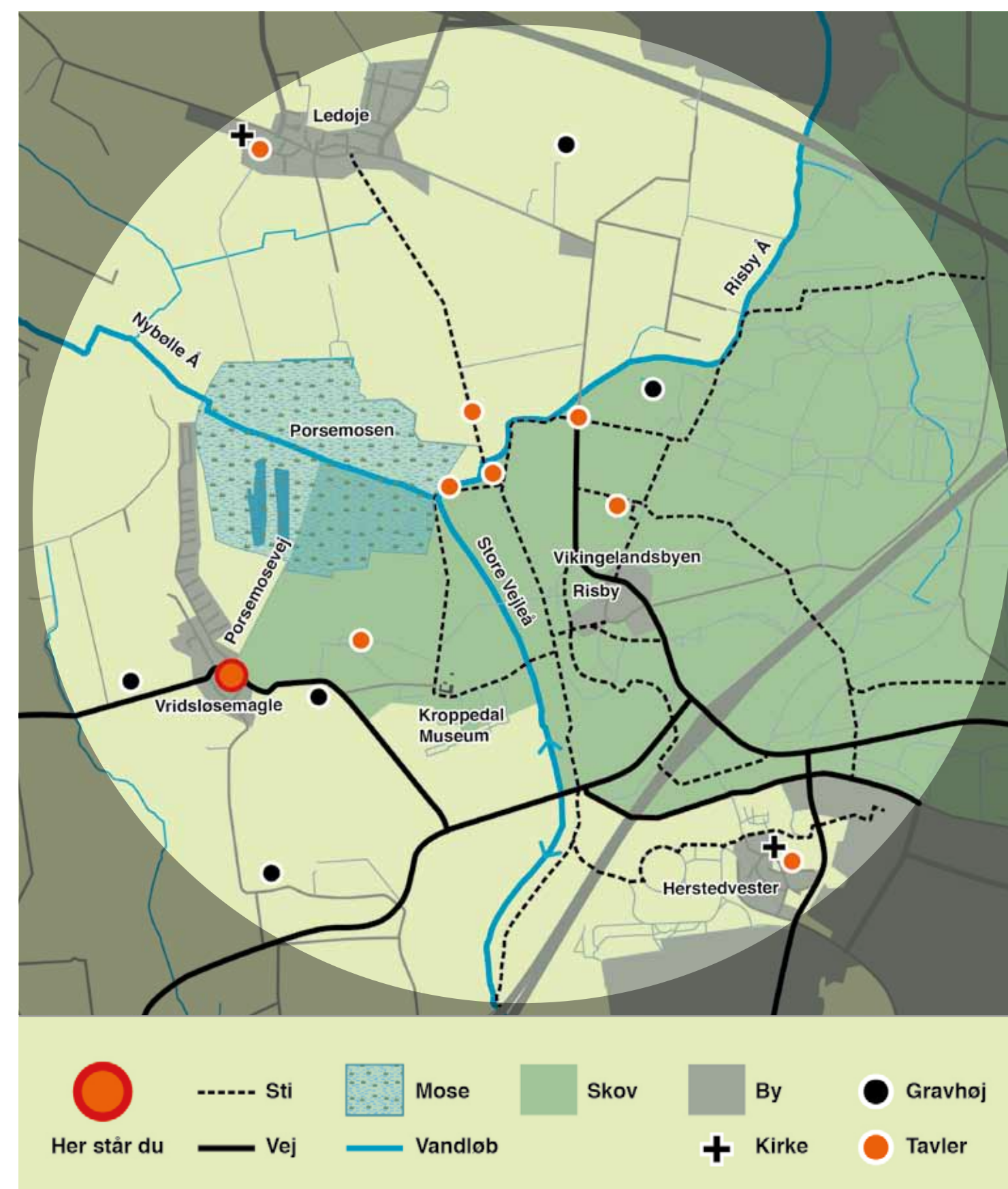

Vridsløsemagle

– fæstebønder, borger og universitetsfolk

Vridsløsemagle er en gammel landsby, som har ligget på samme sted siden vikingetid for 1000 år siden. Landsbyens bønder var fæstebønder. Ved fæstets indgåelse skulle der betales et beløb til godsejeren, og der blev udstedt et fæstebrev, der fastlagde bondens forpligtelser. Fæsteren skulle betale en årlig afgift, landgilde, i form af naturalier eller rede penge, og der skulle udføres pligtarbejde for godsejeren. Hvis fæstebonden ikke overholdt sine forpligtelser, kunne han miste fæstegården. Fæstebønderne drev jorden i et dyrkningsfællesskab mellem samtlige bønder i byen.

I 1700-årene var der 12 gårde og 24 huse i Vridsløsemagle. Indtil slutningen af 1700-tallet ejede bønderne sjældent den jord, de dyrkede eller de bygninger, de boede i. De måtte fæste (leje) dem af godsejere. Vridsløsemagle var således ejet af godset Cathrineberg, Københavns Universitet, Kongen, Vartov Hospital og familien Bartholin.

En voldsom brand hærgede Vridsløsemagle i 1781. Allerede året før var byens dyrkningsfællesskab blevet ophævet, og de nedbrændte gårde kunne derfor nu genopføres på deres jord uden for byen.

Kortet er tegnet året før branden og viser gårdene på deres oprindelige plads i landsbyen. Det er karakteristisk for Vridsløsemagle, at kun to gårde er blevet i landsbyen. De to gårde er på kortet tegnet op med sort.

En lille møntskat er fundet lige sydøst for landsbyen bestående af 14 sølvmonter fra 1100-årene. Mønterne er alle af samme type. På forsiden ses en konge og på bagsiden en bisp. Mønterne er slået i Roskilde på Valdemars tid 1154-1182.

Bartholin-familien havde tilknytning til universitetet og var i 1600-årene en af hovedstadens fremtrædende slægter. Familien havde et landsted i Vridsløsemagle, som dermed var hjemsted for såvel fæstebønder som lærde universitetsprofessorer. En af dem var astronomen Ole Rømer, der var gift ind i Bartholinfamilien. Du kan læse mere om Ole Rømer på den tavlen der står ved landobservatoriet.